

בק"ש, וגם העני אסור לו לבקש באותה שעה.

ובאחרונים יש שנסתפקו באין מעבירין על המצוות, אם היינו דוקא מצוה למצוה אבל לדבר הרשות מותר, ונראה שאם רגיל להפסיק לדבר הרשות אין איסור להפסיק גם לדבר מצוה, וע"ז אנו סומכין בשלוחי מצוה לאסוף כסף לצדקה או לפדיון שבויים שמפסיקים באמצע להתפלל מנחה וכדומה, ולא אמרינן העוסק במצוה פטור ממצוה אחרת ואין מעבירין, אם אינו מקפיד להפסיק באמצע לדבר הרשות, כגון לדבר עם חברו בדברי רשות, א"כ לצרכי גבוה להתפלל מנחה לא גרע, וכן בנידון דידן במקומות שמפסיק לדבר הרשות, אף שמפסיק לדבר מצוה אין בזה איסור וכמש"נ.

אוצר החכמה

ולפי זה למעשה כשעוסק בק"ש ובא עני לא יפסיק לתת לו פרוטה, ומה עוד שיש לומר דאסורא קעביד ולא מצוה, ובפסוקי דזמרה אף שפטור כשמתפלל, כיון שמפסיק לרמו לחבירו ולא חשיב הפסק מותר לתת, ובאמצע ברכות ק"ש צ"ב ונהגו להקל.

ואגב אני מסתפק בדברי הרמב"ם רפ"ז דמתנות עניים, דלכאורה מדויק מדבריו חידוש גדול, וז"ל: "מ"ע ליתן צדקה לעניי ישראל כפי מה שראוי לעני אם היתה יד הנותן משגת" ע"ש, ובה"ב שם לענין הלאו שעוברין בצדקה מסיק "וכל הרואה עני מבקש והעלים עיניו ממנו ולא נתן לו צדקה עבר בל"ת שנאמר לא תאמץ את לבבך", הרי שלענין המ"ע נקט סתם ליתן לעני ובלא תנאים, אבל בל"ת ביאר שעובר רק כשהעני מבקש ומעלים עיניו ממנו משמע כשאין העני מבקש אינו עובר. ומסופקני אם העני איננו מבקש כלל אלא רק גבאי צדקה תובע ממנו אם עוברין בל"ת, אי נימא דהאיסור הוא רק כשעני תובע ולא נותן לו, או נימא שגם בגבאים שמבקשים ממנו כסף ומעלים עיניו ולא נותן עובר בל"ת, שהתובעים הם שלוחי העניים וכמוהם לענין הלאו, (ונראה שתבעו דאמרינן בזה שעוברים הלאו אינו דוקא תביעה בפה, אלא כל שעובר מאיש לאיש ומראה שרוצה כסף דינו כתבעו בפה, ומדויק מאד לשון הרמב"ם דלא כתב מבקש ממנו, אלא "הרואה עני מבקש". וכן הדין לענין לאו דלא תלין שעוברים רק כתבעו, נראה שאם בא לפניו באופן שמוכח שכוונתו לתובעו הוה כתובעו (ועובר).

כעין זה נסתפקתי הלכה למעשה, שכרמב"ם כתב (פ"ז דמת"ע ה"ז) "ואסור להחזיר את העני ששאל ריקם ואפילו אתה נותן לו גרוגרת אחת שנאמר אל ישוב דך נכלם", והיינו שאם עני תובע ממנו אסור לדחותו לגמרי ומן הדין צריך לתת לו לפחות משהו, וכן ראיתי אצל מרן הגר"ז צ"ל (הגאב"ד דבריסק) שהלך ברחוב ועניים היו מסתובבים ומבקשים ונדמה לו שלא נתן לעני משהו, חזר שוב לחפשו לתת לו משהו וכמבואר ברמב"ם. ויש להסתפק אם דוקא בעני הדין כן וכלשון הפסוק "אל ישוב דך נכלם" שמתבייש העני כששואל ולא נותנים לו, או נימא שגם בגבאי צדקה המבקש לעניים הדין כן, שאם שואל ולא נותנים לו מאומה ה"ה מתבייש וגם בזה אסור, וד"ז צ"ב.

והנה הקשו האחרונים למה העוסק במצוה פטור מצדקה הלא בצדקה יש גם לאו ועוסק במצוה אינו פטור מלאו, ותירצו שהלאו שבצדקה בא לחזק את העשה, ואם אין את המ"ע דצדקה שהעוסק במצוה פטור מן המצוה ממילא גם אין הלאו, אבל לרמב"ם הנ"ל יש לומר שאינם תלויים זה בזה, ואיכא לאו מיוחד כשתובע ולא נותן לו שמביישו, ואם פטור מהעשה אין מוכח שפטור גם מהלאו, ועיקר הקושיא ל"ק להרמב"ם, שעוסק במצוה אינו פטור מהלאו, ואה"נ בתבעו עני אינו פטור אף שעוסק במצוה, והפטור לתת ריפתא לעניא היינו כשמזדמן עני לפניו ולא תבעו, בזה הוא דפטור שאין בזה לאו אלא עשה. **מיהו** אף אי נימא שהעוסק במצוה כשתבעו ממנו אינו פטור מחמת שיש לאו, נראה דהיינו כשדחאו עבר בלאו, אבל בנדון הנ"ל שעומד כאמצע ק"ש ותפלה ולא נתן לא חשיב דחאו אלא לזמן, ומפני שעוסק במצוה כה"ג מותר, וליכא הלאו או החיוב ד"אל תשיב דך נכלם", וגם העני אסור לו לבקש אז ממנו ולהפריעו.

סימן רפח

שאלה: בצדקה בחו"ל אם לתת עבור מוסדות בארץ ישראל או תלמוד תורה וישיבות שבעירו קודמים.

כשנסעתי לבקש עזרה למוסדות התורה בארץ ישראל, היו שטענו שמצב המוסדות בעירם קשה מאד, ועניי עירך קודמין. ולא באתי לדון

#2 שו"ת שבט הלוי חלק י סימן קנז

בי"ה, כ"ח כסלו תש"ס לפ"ק .

כבוד ידידי המכובד הה"ג היקר עדין הנפש ר' יוסף קולמן לאיי"ט קרית ספר .

אחדשה"ט באהבה .

הנה מעיי"כ הציע לפנינו, בענין הכוללים ששוקדים אברכים יקרים עה"ת במסירות נפלאה בהתמדה גדולה, וקורה לעתים קרובות, שבאים גבאי צדקה ומפסיקים את הלומדים עבור המגבית למענה באו וכו', ואין ספק כי מצות צדקה היא לאין ערוך, אבל לאידך עיי שניגשים לכל אברך בנפרד, מפסיקים ממשנתם, ומעלת לימוד התורה בהתמדה סדר שלם לא עלתה בידם, ושאלתו אם לא ניתן לדחות הגבאים על שעת סוף סדר, והעסקנים לעומת זה טוענים שהזמן המעולה לאסיפת תרומות אלה היא בשעות אלה שאפשר לפקוד הרבה כוללים ומוסדות התורה, זה תמצית שאלתו מי נדחה מפני השני .

ובתשובת דבר זה אומר בקיצור, הנה ז"ל הרמב"ם פ"ג הי"ד מת"ת, הי' לפניו עשית מצוה ות"ת אם אפשר להמצוה להעשות עיי אחרים לא יפסיק תלמודו ואם לאו יפסיק ויחזור לתלמודו עיי"כ, והוא מש"ס מו"ק ט' עיי"ב דיש הבדל בין אפשר לאי אפשר עיי אחרים, ובירושלמי פ"ק דחגיגה ובאבות דר"נ (פ"ד ב' ג'), דר' יהודה כשהי' ראה את המת (שמעבירים) או את הכלה מקלסין הי' נותן עיניו בתלמידים ואמר המעשה קודם, ושם מסיים נמי בירושלמי, דוקא אם אי אפשר עיי אחרים אבל בדאפשר ת"ת קודם, ועיין פלוגתת המג"א וא"ר או"ח סי' ר"צ בענין בטול סעודת ג' סעודות מפני דרשת דברי תורה . ובענין צדקה אם הי' בקשת הצדקה ממש צורך אותה שעה ויש ביד הנתבעים האמצעים לכך ודאי פשוט דמבטלים ת"ת לאו דוקא מפני צדקה אלא גם מפני כל מ"ע שבתורה כנ"ל . אבל נדונים אלה של מגביות נהי דיהיו ברורים שהם צורך צדקה וחסד ממש, וגם נפסוק שמוטלים גם על לומדי תורה קטני יכולת, הא מדובר כאן מאברכים צדיקים במעשיהם שאין רוצים להשתמט ממצוה זאת, ויתנו גם אחרי או לפני הסדר בלי שיפריעו להם כל פעם סדרי הלמוד, אלא משום נוחיות המתרימים (בחשבם כן) הם באו דוקא בשעת הלמוד, בכזה פשיטא דע"פ הלכה אין צריך לבטל סדר הכלל, ואינו דומה כלל להזדמנות מצוה דוקא בשעת הלמוד וא"א להתקיים עיי אחרים, [וגם עצם הנדון אני מסופק אם לא נקרא זה אפשר להתקיים עיי אחרים כיון שהגובים האלה נגשים לכל אדם] והרני דוש"ת וטובו, מצפה לרחמי ה' .

#3 אמרי בינה או"ח יג:ג

עוסק במצוה פטור מן המצוה . וראיתי בספר נחלת יעקב מצעל
הגמיונות פ' דאה דהקש' הא בצדקה יש חרי לאוין לא חאמץ ולא
חקפון והעוסק במצוה אינו דוחה לל"ת ועי"ס . ולא קשה להמבואר
ברמב"ן וריעב"א קידושין (דף ל"ג) בהא דאנטריך קרא לחייב נשים
באבידה ומעקה ושלוח הקן הא אית בכלם ל"ת ונשים חייבות בל"ת
וכחצו דהך אין העיקר אלא העשה שבהם ולא אחי ל"ת אלא
לקיזמה דעשה עי"ס . וה"ג בצדקה אפ"ג דכתיב הל"ת קודם לעשה
דפתוח תפתח את ירך לו מ"מ העיקר הוא תועלת העשה . ואם
עוסק במצוה דפטור ממנות פתוח תפתח ממילא ליכא לאו דלא
חאמץ ולא חקפון . ובלאו הכי י"ל דהלוא לא קאי רק אם צריך לרי
מחסורו אשר יחסר לו ואינו מתבזה לחזור על הפתחים ליקח מכל א'
דבר מועט רק מעשיר הצריך למלאות מחסורו בזה יש לאו דלא
חאמץ ולא חקפון אבל עני המחזיר על הפתחים זה א"ל לתת מהנה
מרוכה כמבואר ש"ך יו"ד (סי' ר"ג בק"ד) אפשר בזה ליכא לאו דלא

חקפון כיון דאם לא יקבל מזה יסבב אלל אחרים ומש"ה קאמר בש"ס
פרוט' דר"י דמזק' כזאת פטור דליכא גביה לאוין . אבל באנפי
דיש לאוין דאין לו לפנות אלל אחרים באמת חייב צו ולא מספר
מטעם עוסק במצוה ול"ע :

הן אמנם דיש סתירה לזה מהא דצדקה, דשומר אבידה פטור מלתת ריפתא לעניא משום דעוסק במצוה פטור מהמצוה (ב"ק נו, ב) והרי שם יש לא תעשה לא תאמץ את לכבך [דברים ט"ו ועיין תוס' ב"כ ח, ב ד"ה אכפיה] ונראה דכל העוסק במצוה דבביטולה יש ג"כ לא תעשה פטור גם מזה, דהם שקולין, וא"כ באבידה דיש בה לאו בביטולה לא תוכל להתעלם (ב"מ כו, ב), דגם אם אינו מנערה עובר בלא תתעלם כיון דגם זה השבחה. פטור ג"כ מצדקה. אבל בקיום מצוה לחודא אינו פטור מצדקה כלל, ובוה מיושב מה שהקשו איהו

#5 קובץ שיעורים ב"ב מח

האחרת לא יצא וצריך אח"כ לחזור ולקיימה כמו באוכל מצה בשעה שהיה שוטה ואח"כ נשתפה, אבל אם נאמר דעוסק במצוה אינו פטור ממש אלא שהוא כמו אנוס מלקיים האחרת ואם עמד וקיימה יוצא באחרת א"כ מצות צדקה רמיא עליה ואיכא ל"ת, ושמא י"ל דלענין עוסק במצוה דפטור ממצוה אין ג"מ בין עשה לל"ת אלא בין קום ועשה לשוא"ת, והל"ת דצדקה עובר עליה בשוא"ת כמו העשה [ועיין ט"ז חו"מ סי' רס"ו ס"ה] ועי' ברא"ש פ"ג דברכות בהיה אונן במוצ"ש אם חייב מחר בהבדלה משום תשלומין, ולכאורה פטורא דאונן הוא משום דטרוד במצוה ועיין במ"ב סי' ע',

מח) שם תוד"ה אכפיה לרב נתן וכו' דבצדקה כופין משום דאית ביה לאו, ומ"מ העוסק במצוה פטור מלמיתב רפתא לעניא, דהלאו בא מכת חיוב המצוה וכיון דפטור מהמצוה ממילא ליכא לאו [כעין מש"כ רמב"ן וריכב"א — קדושין ל"י — לענין מ"ע שהזמ"ג בנשים עיי"ש] אלא דהתינה אם נפרש דבשעה שעוסק במצוה הוא פטור ממצוה ואם יקיים המצוה

#6 ילקוט ביאורים ב"ק ג עמ' רטו

בשעה שעובר על מצוה לא תעשה. עב. ויש להוסיף בזה, לפי מה שנראה מדברי הראשונים צריך בזה לדין עשה דוחה לא תעשה. עב. ויש להוסיף בזה, לפי מה שנראה מדברי הראשונים שהלאוין של 'לא תאמץ' ו'לא תקפוץ' אין ענינם שלא ימנע מליתן צדקה, אלא האיסור הוא אימון הלב. ובתועפות ראם (י"אס מנוס רנ מק"צ) כתב, שדעת היראים והסמ"ג שאינו עובר באיסור זה רק אם ליבו נוטה לרחם על העני והוא מאמץ את ליבו שלא לתת לו צדקה, אך אם מטבעו אינו נוטה לרחם על העני אינו עובר בלאו זה, וכתב שם כמה נפק"מ בזה. וכן מוכח בדעת היראים שחילק התרי"ג מצוות לכמה מינים, מין אחד, הם איסורי ממון שאדם לוקח מחבירו או מעכב ממון במקום שחייבתו התורה ליתן, ובכלל מין זה מנה מצות נתינת צדקה. ומין שני, הם איסורים שאדם עושה בהם רע לשמים ולבריות ואינו גוזל ונהנה ממון, ובכלל מין זה מנה הלאוין של 'לא תאמץ' ו'לא תקפוץ', ומבואר להדיא שהלאוין האלו לא נאמרו על מניעת הצדקה אלא על אימון הלב. וא"כ יתכן שהעוסק במצוה שאינו נמנע מלתת צדקה רק מפני עסקו במצוה אינו עובר בלאוין עליו וראונו זה שייר רק לדעת הראשונים שמדובר באופן שאינו יכול לקיים שניהם]. עג. באור

ריטב"א שבועות מד. - דאתמר שומר אבידה וכו'. כבר מפורש בנדרים (לג): דטעמא דרב יוסף משום דמיפטר למיתן פרוטה לעני, והתם פרישנא דברי ר"י הזקן ז"ל דהא מייירי כשבא העני בשעה שהוא טרוד באבידה וכל העוסק במצוה פטור מן המצוה והיינו דאמרינן עלה אליבא דרבה דפרוטה דרב יוסף לא שכיחא, וא"ת אם כן אפילו שומר חנם חייב לנערה ומיפטר מליתן פרוטה לעני ואם כן לרב יוסף יהא דינו כשומר שכר, וי"ל דשאני שומר דכי מנער לה לאו למצוה הוא אלא מדין שמירתו שקיבל עליו בפירוש ולא חשוב עוסק במצוה לפוטרו מפרוטה

שו"ת מהריט"ץ ס' קל - וכן כתבו התוספות בבא קמא פרק הכונס +נו, ב ד"ה בההיא + וז"ל בההיא הנאה דלא בעי למיתב ריפתא לעניא משום דעוסק במצוה, ודוקא בשעה שמתעסק בה לשוטחה או לנערה, אבל מפני שהאבידה בביתו לא יפטר מלמיתב ריפתא לעניא כיון שיכול לקיים את שתיהן וכו' עכ"ל. ואם כן קשה תו, אמאי יתחייב בגנבה ואבדה כשנאבדה בזמן שאינו עסוק בשמירתה, הרי באותה שעה אינו פטור מן המצוות. ותו הקושיא שהקשינו, שאם כן גם בפקדון יהיה חייב כיון שמשום השבת אבדה חייב לנערה ולשוטחה, ובודאי שיהיה פטור מן המצוות.

והנלע"ד לתרץ לשתי הקושיות הללו הוא, דבאבדה הרי קיים מצוה מתחלת הכנסתה לביתו וכל משך הזמן מקיים מצוה, אע"פ שאינו עסוק במצוה כי אם בשעה שמנערה ושוטחה היינו שלא יהיה פטור מן המצוות אלא באותה שעה, אבל קיום מצוה מקרי. הילכך חייב בגנבה ואבדה כל זמן שהיא אצלו, כיון שכל הזמן ההוא מקרי מקיים מצוה משעה שאספה אל תוך ביתו. אע"ג דלא מקרי עוסק במצוה כי אם בשעת שטיחה וכו', מכל מקום מקרי שומר שכר על אותה שעה. אמנם בפקדון לא עשה מצוה בשעה שהפקד אותו. הגם שבשעה שינערה יעשה מצות השבת אבדה, זו אינה מצות עשה מן התורה, אלא מצות חכמים שנגעו בה משום השבת אבדה, הילכך כיון שאינה מצוה מן התורה לא יפטר מן המצוות, ולא מפרוטה דרב יוסף, דמצוה דרבנן לא דחי מצוה דאורייתא. כך נראה לע"ד לתרץ והוא הנכון. הגם שלכאורה היה נראה לומר, דהכא נמי אם נגנבה או אבדה בשעת שטיחה חייב, וגם יהיה פטור מפרוטה דרב יוסף באותה שעה. ואיכא [לחלק] בין פקדון לאבדה, דאבדה כל זמן שהיא אצלו - אפילו שלא בשעה שמתעסק בשמירתה - אם נגנבה או נאבדה חייב כשומר שכר, כיון שמשעה ראשונה שאספה אל תוך ביתו קיים מצות עשה, וכל זמן שהיא אצלו קיים מצות עשה. הגם שלא יפטר מן המצוות אלא בשעת עסק המצוה שמנערה או שוטחה מכל מקום מקרי שומר שכר כל זמן שהיא אצלו כיון שמקיים מצוה, הלכך חייב בגנבה ואבדה. אבל בפקדון שאינו מקיים מצוה, הילכך דוקא בשעת שטיחה ושמנערה דיו אם נעשהו שומר שכר בשעה ההיא כיון שפטור מפרוטה דרב יוסף, אבל כל זמן שהיא אצלו אין לנו. כך היה נראה לתרץ לכאורה. אבל הנכון כמו שכתבתי לעיל, דלעולם לא מקרי שומר שכר, לפי שאינה מצוה מן התורה אלא מצות חכמים ואסמכוהו אהשבת אבדה, הילכך גם מפרוטה דרב יוסף לא מפטר אפילו בשעה ששוטחה ומנערה.

